

URUMLARDA AİLE, GELENEKLERİ VE KURUMSAL YAPISI

Erdoğan ALTINKAYNAK*

ÖZET

Urumlar Ukrayna'nın Donetsk Eyaletinde yaşayan Ortodoks Türklerdir. Aile yapısı, gelenekleri ve geleneksel uygulamaları Anadolu ve çevresinde yaşayan diğer Türk halklarıyla benzerlik gösterir. Örf ve adetlerine sıkı sıkıya bağlı olan bu toplumda her insan bir diğerinden sorumludur. Kadınlar geleneğin en sıkı koruyucularıdır ve dışı kapalı olarak yaşarlar. Dışardan aileye katılan birisi ailenin kurallarını öğrenmek ve benimsemek zorundadır. Çocuklar çok sıkı bir eğitimden geçirilirler. Düğünlerinde özellikle oğlan tarafını zorlayıcı çeşitli oyunlar ve cezalar uygulanır. Düğünlerdeki oyunlar Kırım Tatar Türkleriyle benzerlikler gösterir. Bunlar Kaytarma, Yarım Ava, Ağır Ava, Sirtaki ve Bogdanka gibi oyunlardır. Ağır Ava oyununu genellikle yaşlılar oynarlar. Kına gecesi ve kına türküleri Anadolu ile ortaktır. Çocuk ve doğum hadisesi özel bir sevinçle karşılanır. Kirvelik hadisesine benzer bir şekilde vaftiz ana ve baba çocuk için saygı duyulması gereken kişilerdir. Doğan çocuğu tuzlama geleneği Anadolu'daki gibidir. Ölüm törenlerinde 'ağıt' yakıcıları vardır. Cenazelerde ölü aşı verme törenleri yapılır. Ölen kişilerin belirli günlerde anmaları yapılır ve tütsüler hazırlatılır.

Anahtar Kelimeler: Ortodoks Türkler, gelenekler, adetler, halk oyunları, cenaze törenleri, doğum törenleri, düğün törenleri.

ABSTRACT

Urums are Orthodox Turks who live in Donetsk State of Ukrain. Their family construction, traditions and traditional applications resemble the other Turkish people who live in Anatolia and its surroundings. In this society everybody is tied firmly to their customs and usages and everyone is responsible to each other. Women are the closest defenders of the tradition and they live introverted life. Somebody who joins the family has to learn and accept the rules of the family. The children are well-educated. During the wedding feasts, different games and punishments which force bridegrooms are applied. Games at wedding feasts resemble Crimean Tatar Turks' games. These games are Kaytarma, Yarım Ava, Agir Ava, Sirtaki and Bogdanka. Game Agir Ava is usually played by older people. Henna night and henna songs are like in Anatolia. Baby and birth incidents bring special delight about the people. Godmother and godfather are the people who must be respected as like as "kirvelik" case. Salting tradition of new-born babies is like in Anatolia. They have wail tellers at funerals. Deceased meal is served during funerals. Deceaseds are mentioned and incense is prepared on certain days.

Key Words: Orthodox Turks, customs, folk dances, lament ceremonies, birth traditions, wedding ceremonies.

Bilindiği gibi Urumlar, 1779-80 yıllarında, Rus Çarlığı'nın Hıristiyan Osmanlı tebaası politikaları gereği, II. Yekaterina'nın iradesi ile Kırım'dan hicret ettirilen Ortodoks Hıristiyanlardandır. Birlikte hicret ettikleri Rumeylele bugünkü Ukrayna'nın Donetsk Eyaleti Mariupol Şehri'nde yerleştiler.

Urum ve Rumeyle etnik grupları arasında ilk derlemeleri ve toplamaları 2003-2004 yılları arasında, Ukrayna Cumhuriyeti, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde TİKA tarafından görevlendirildiğimiz zamanlarda yaptık. Daha sonra Gürcistan ve Kazakistan'da da adlarına Urum denilen Hıristiyan Ortodoks mezhepli bu etnik grup üzerine çalışmalarımızı devam ettirdik. Aşağıdaki çalışma Ukrayna Urumları ile ilgilidir.

Urumlarda aile içi bağlılık oldukça kuvvetlidir. Bu onların mantalitesine yansır. Cemiyet ve aile yapısında geleneklerin ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı da bilinmektedir. Örfler, toplum içinde oldukça kuvvetlidir.

*. Yard. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi, erdelel@yahoo.com.tr

Kapalı toplumların tamamında olduğu gibi azınlık şuuru içinde yetişen ve teşkilatlanmış Azakönü Türk Dilli Halklarının örf, gelenek ve göreneklerinin ilginç noktaları vardır. Resmi kanunların yanı sıra sahiplendikleri örfleriyle de problemlerini çözebilmektedirler.

Örflerin katı, sert tarafları vardı (İvanova, 1976, 79..). Birbirlerine karşı saygılı davranmak ve sevgi duymak atasözlerine de geçmiştir.

Cemaat içinde miras meselesi, aile hukuku, varislik ve vasilik, muhtarlık veya temsilci seçimi, gençler arasındaki ilişkilerin kontrol edilmesi gibi pek çok mesele cemaat içinde çözülmüştü.

Tecrübe ve akla önem verilirdi. *'Nerde akıllı ihtiyar yok, orada iyi genç yok'*, *'Anne babana saygı gösterirsen sen de ihtiyarladığında saygı görürsün'*, *'akıllı adama laf gerek, aptala sopa'* (MPEİ, 1990, 36) *'Dünyaya güzelliğini güneş vere, insana emek'* (Kiryakov 1993) gibi atasözleri mutlu olmak için çalışmayı ve büyüklere karşı saygılı olmayı ifade etmektedir.

Yaşanılan yere saygı duyulur, yabancılaşmaya karşı çıkılırdı. *'tim vatanında değil, hayboldu'* *'kendi köyünde kış bile sıcak'* (MPEİ, 1992, 26)

Başka etnik gruplarla genellikle evlenilmezdi. (MPEİ, 1993, 24) Bunun için sosyal kurumlar olduğu gibi muhafaza edilmişti. Bekar kalanlara hoş bakılmazdı. Evlenip yuva kurmak özendirilirdi. Aile bütün dikkatleri üzerine çeken merkezdi. *'Ailesiz İnsan köksüz ağaçtır'*, *'Et yemek istersen bütün aileni toplu. Birlikte yersen lezzetli, birlikte çalışsan neşeli'* (MPEİ, 1993, 24). Urum ailelerinde erkek hakimiyeti vardı. Ancak kadınsız erkek yarımdı. Kadınlar erkeklere, çocuklar ise anne babaya tabi idi. *'koca kafa, karı boyun'*

Çocuklar sıkı bir eğitimden, zorlayıcı ve baskılı bir eğitimden geçirilirdi. Her çocuk silsilesini bilmeliydi. Bununla da aileler gurur duyarlardı. Soyunu bilmeyenler ayıplanırdı. *'En kötü şey, insanın soyunu bilmemesi'*, *'Kim kendini övüyor, o aptal, kim çocuklarını övüyor aptalın da aptalıdır.'* Çocuksuz aileleri Tanrının cezalandırdığına inanılırdı. *'Çocuklu aile şenlik, çocuksuz aile hapislik'*. Erkek çocuklar daha kıymetliydi. *'Oğulsuz baba, kanatsız değirmen'* Araştırmalarda toprak ve evin küçük oğluna bırakıldığı gözlemlenmiştir. Küçük oğlan, baba ve dedenin damarlarını devam ettirmek için evde kalır (MPEİ, 1993, 12 – 14) Evliliklerde de Ataerkil aile yapısı görülür. Genellikle evlilikler anne ve babanın rızasıyla yapılırdı. Ancak bazı değişik hadiseler de mevcuttu. Gizli evlilikler, kaçmalar da vardı. *'Kızı durdurmadan, yağmuru dindirmek daha kolaydır.'* Tecavüze uğrayan kız, cemaat kararıyla tecavüz edenle evlendirilirdi.

Gelinde çalışkanlık ve yeteneklilik önemli meziyetti. Maharetli olmak önemliydi. Onun mahareti ailenin geleceği, istikbali için şarttı. *'İyi kadın yuva kurar, kötüsü yuva yıkar'*, *'İyi karının karda da kazanı kaynar'*. Fakir ailelerden bile Urum kadınları başkalarına hizmet etmeye, çalışmaya gitmezdi (AİEMPOVE, 1970, . 83)

Urum kadınları içe dönüktü, yabancılarla konuşmazdı. (İvanova., 1979, 80) Gelinlerin istek ve arzuları hesaba katılmaz, her iş ona söylenir, hata onda aranırdı. O bir yabancı gibi muamele görürdü. Eşi onu sadece teselli edebilirdi ama onu koruyamazdı. *'Ecel almaya geldi, her kes geline baktı'*, *'Gelin pamuk oldu kaynanasının başına kondu, kaynananın başı ağrıdı'* (MPEİ, 1992, 16.) Ailenin adetleri öncelikle gelin tarafından uygulanacaktı. Buna çok önem verilirdi.

Bugün Azakönü Türk Dilli halklarının aile adetleri sadece yazılarda veya hatıralarda kalmıştır. Köylerdeki araştırma sonuçları, yabancı birisinin aileye girdikten sonra çabuk ısındığını göstermiştir. Çünkü insanların arasında ilişki kurmak için onların manevi kültüründe ve adetlerinde saygı göstermek önemli yer tutar. Bu Anlayış Anadolu sahasında *'Düşmanın ekmeğini yiyen düşmanın kılıcını çalar'* şeklinde, Urumlarda ise *'Kimin arabasını bindin onun şarkısını söyle'* (MPEİ, 1994, 31) halindedir.

Evlilik kurumu, halkın geleceğini ve statüsünü belirleyen önemli bir kurumdur. Urum etnik grubu içinde yapılan araştırmadaki rakamlarına bakarak 1927'de köylerinde % 55 – 60 evliliğin endogami (Kendi halkından olup, akrabası olmayan birisiyle), 1989 kayıtlarına göre bu rakam % 10'a indiği görülmektedir. Etnik yapının bozulmasını veya asimilasyonun en önemli sebeplerinden birisi budur. Fakat aile ve etnik kültür yapısı muhafaza edilmiştir. Mesela evlenen gençlerden birisi Urum ise düğün daha çok Urum adetleri ve unsurları

içerir. Urum aileye giren birisi, kendisini dil ve kültürü çabuk öğrenmek ve uygulamak zorunda hissederdi.

Yukarıda belirttiğimiz gibi XIX. Asrın sonu ve XX. Asrın başlarında farklı etnik gruplar arasında evlilikler pek azdır. Başka etnik gruplarla diğer sosyal ilişkiler ve kültürel bağlantılar kurulabilmekteydi. Yanlarındakiler onların dilini öğrenmek zorundaydı. Türk Dilli Halkların evlerine hizmetçi olarak giren ilk kadınlar Rus kadınlardı. (AİEMPOVE, 1970, 17, 31; 1971., 99)

Adet, töre ve törenlerde sembolik olarak ifade edilen ve insan hayatının önemli dönemlerine ait bağlar vardır. Bir taraftan azınlık, diğer taraftan sosyal varlık olarak kadın, toplum için önemli vazifeler üstleniyordu. Bu vazifelerin, adet, töre ve törenlerin gerçekleşmesinde kadınlar aktif rol alırdı.

Her toplumda olduğu gibi Urum ailesinde bir çocuğun doğumu büyük bir şenliktir. Köylerde buna 'göz aydınlığı' derler (MPEİ, 1993, 18) Evlendikten uzun bir süre sonra çocuk yapamayan kadın büyük bir günah işlediğine veya birisi tarafından lanetlendiğine, büyü yapıldığına inanırdı. 'Kısır kadın meyvesiz ağaca benzer'. Dede Korkut Hikayelerinde de buna benzer inanç unsurlarına rastlamaktayız. (Ergin,1989, 77-81)

Çocuğun doğumu ekmek ve tuzla karşılanır. Hemen masa kurulur. Buna Rumeyleyler 'panais trapez' veya 'panaya sofrası' derler (Ana tanrıça yemeği). Bu olay köyün en saygın kadını ve ebe kadını ile ilgilidir. Urumlar bu kadına 'Pkana' (beyana) derler. Rumeyleyler ise 'manaka' demektedirler (Muhina., 1995, 154)

Doğumdaki halk adetlerinden birisi de yeni doğan çocuğun tuzlanmasıdır. Çocuk tuzlu suda yıkanır. Urumlar ve Rumeyleyler bunu çocuğun teninin kokmaması ve derisinin sağlamlştırılması için yaparlar. Buna Rumeyleyler 'dinato' derler. Tuzlu Urum deyiminin buradan geldiği söylenir. Urum köylerinde çocuğun üzerine sık sık tuz serpip, bir müddet sonra onu ılık suyla yıkarlardı. (MPEİ, 1991, 18 – 22) Rumeyley köylerinde ise çocuğun üzerine un serpip, sadece göbeğine birazcık tuz korlardı. (Petronka , 1979. 182.)

Çocuğun tuzlanması bir Türk geleneğidir (Gordelevskiy 1911, 168) ve Anadolu'nun kırsalında, çocuğun teninin ileriki yıllarda kokmaması için bugün dahi yapılan uygulamalardan biridir. Uzun zaman Türklerin hakimiyetinde kalan halklarda da bu geleneği görmemiz mümkündür. Bu adet Bulgarlar (Sumtsov, 1881, 148) ve Tatarlarda da yaygındır. (Pokrovskiy, 1884, 165) Un ise Kafkasya, Anadolu ve Kırım'da muska veya nazarlık gibi kullanılmaktadır (Muhina, 1995, 155)

Doğumu kutlamaya gelenler, çocuğun başına, saçları aklaşımaya kadar yaşasın anlamına un serperler. Vaftiz törenine, çocuğun akrabaları ve komşuları gelirler. Rumeyleyler 'pulupışa' Urumlar 'barmah' adını verdikleri bisküviyi getirirler. İlk çocuğun vaftiz törenine Rumeyleyler 'kuni', Urumlar 'bepsik' adını verdikleri beşik getirirler, annesine de çarşaf, yorgan vb. şeyler getirirler. Hediye olarak getirilen eşyalar çocuğun beşiğine asılır, müzik eşliğinde ve alaylı, gösterişli bir şekilde yeni doğan çocuğun evine götürülür. (MPEİ 1994, 33 – 39)

Beşikler çocuğun kafatasının bozulmasına sebep oluyordu. (Muhina 1995. 154) Loğusa kadını, nazar değmemesi için, 3 gün, yabancılardan saklarlardı. Ondan sonra vaftiz anne, içinde kanat ve boyun olan tavuk suyu çorbası getirirdi. Onu verirken loğusa kadına 'Çocuğun çabuk büyüsün, sağlıklı olsun, başını dik tutsun diye kanadı ve boynunu ye.' Derdi. (MPEİ, 1990., 33 – 36) Doğumdan 40 gün sonrasına kadar kadın, kirli olduğu gerekçesiyle evden çıkarılmaz, kiliseye gitmezdi. Loğusanın bastığı yerde ot bile bitmez deniliyordu. (Petronka. 1979, 182) 40. Gün çocuk ve ebe kadınla birlikte duaya gidilirdi. Vaftiz anne onları bir bardak su ile karşılar, 'hiçbir hastalığınız olmasın' anlamında söz söylerdi. (MPEİ, 1992., 36) Çocuğu kundağa sararken içine ekmek ve şeker koyup, 'şeker gibi ak, tatlı ve ekmeğ gibi iyi ol' derler. (MPEİ, 1991 27) Bu gelenek Balkan yarımadasında çok yaygındır. (Sumtsov, 1986, 34)

Ortodoks dininde çocuğun mutlaka vaftiz anne ve babası olmalıdır. Bu da Apostol söyleminden kaynaklanmaktadır. Grekçe, vaftiz baba için kullanılan 'anadehomenos' (Ruskiy Pravoslavniy Obryad 1996., 37) (borçlu için kefil) anlamındadır. Diğer

Hıristiyanlardaki gibi Urum ve Rumeyley Vaftiz anne ve babayı seçerken çok dikkatli olurlar.

Vaftiz anne babaya Rumeyley 'nuna', Urumlar 'kalata' demekteler ve öz anne babadan daha fazla saygı duymaktalar. Halk arasında çocuk, kendi anne ve babasından ziyade vaftiz anne babanın sayılır. Aile içinde vaftiz günü büyük bayram, şenlik yapılır. Artık şimdilerde unutulmuş lirik ninniler, türküler söylenir. Şimdiki ninniler Rusça'dır. (MPEİ, 1993, 2) Urum ninnileri, Osmanlı gelenekli ninniler olup, çocuğa değil de üçüncü kişilere hitaplı ninnilerdir. (Gordelevskiy 1908, 79)

*Gittim eve ba – yu
Büyüyorlar evde ba – yu
Çocuklar evde büyür ba – yu!
Ayda ayda ay canım
Ne zaman ondan fayda olacak
O ne zaman ata binse
O zaman ondan fayda olacak*

Evlilik geleneklerine günümüz araştırmacıları çok dikkat etmektedir. (Lobaçeva, 1995, 63) Çünkü her halkın kendi etnik yapısına ait oldukça değişik materyalleri düğünler barındırmaktadır. Azakönü halklarında çok zengin materyaller toplanmıştır. Düğünler, Urum ve Rumeyleylerin farklı hayat perspektifinde olduğunu göstermektedir. Maddi nedenlerden ötürü günümüzde düğün zamanını kısaltmışlardır.

Düğün öncesi, düğün zamanı ve düğün sonrası diye üç dilime ayrılan düğündeki farklılıklar toplumların çok eskiden kalma ananelerini de içermektedir. Çok iyi hazırlanması gereken düğün süresinde 'kaşvi' adı verilen bir düğün yöneticisi vardır. Bu gelenekleri, ritüalleri ve düğün merasimini en iyi bilen kişidir.

Düğünlerde şarkılar ve oyun havaları önemli bir yer tutar. Onlar törene bağlı ve tören onlar olmadan gerçekleşmiyor. Düğünlerde başlangıcı ve sonu anlatan şarkılar vardır. Adeta şarkılar düğünlerin ayin fonksiyonunu üstlenir. Epik karakterde oluşları onları diğer şarkılardan ayırır.

Köy düğünlerini bilenlerden defalarca yapılan soruşturmalardan çıkan sonuca göre eski düğünlerden günümüze pek az şey kalmıştır. Ancak genel karakteri bozulmamıştır. Urum ve Rumeyley köylerinde gelinlerin seçimini delikanlının anne ve babası yapar. XX. Yüzyılın başlarında gençler de isteklerini belirtmeye başlamışlardı. Kızlar 15 – 17, erkekler 18 – 20 yaşlarında evlendiriliyor. Urumlarda akraba evliliği 3. nesilden itibaren mevcuttu. (Borisenko, 1996, 72)

Popüler Urum ve Rumeyley dansları Bogdanka, Haytarma, Yarım ava, Sirtaki ve Horo idi. Düğünden evvel damadın evinde düğün direği, ağacı 'yelhi' donatılıyordu. Vişne dalına elmalar, tatlılar, çiçekler ve başka süsler asılıyordu. Onun yanına, evleneceklerin hayatları tatlı olsun diye balı bardak koyuluyordu. (Borisenko, 1996,75) Ukrainlerden farklı olarak, evlileri bekarlardan ayırtmak için yapılıyordu. (Minuşina, 1994, 173)

Urumlarda Anadolu'da olduğu gibi, düğün hazırlığı düğünden çok önceleri başlar. (Morujenko, 1997, 26) Pazar gününden itibaren her gün birkaç kişilik bir grup çeşitli oyunlar çıkartmak için hazır olur. Damat bir hafta boyunca, arkadaşları ve çalgıcılarla birlikte gelene gider ve ona küçük bazı hediyeler verir. (MPEİ, 1993, 22)

Düğün genellikle cumartesi başlar. Düğünden bir gün önce de gelinin hazırlanma töreni yapılırdı. Rumeyley köylerinde o gün 'pirika' adı verilen çeyiz bakma yapılır. Cuma günü akşamı gelinin akraba ve arkadaşları kızın hazırladığı çeyizi görmeye gelirler. Urumlarda ise damat tarafından gönderilen 'xına', akrabaları tarafından gelinin başına yakılır. Eskiden 'xına'yı sadece başa yakmayıp, parmaklarına ve avuçlarına da konulur. (MPEİ, 1993, 23) Azakönünde kına 'xına' yerli otlardan yapılmaktadır. (Mariupol i Evo Okrestnosti, 1892, 417)

V. A. Gordelevski Osmanlı düğününde bu törenin özel ve ayrı yeri olduğuna dikkatleri çekmektedir. Kına yakma töreni, saçların boyanması, kadınların gündür ve kendi aralarında yaparlar. Kına yakılan kız bir nevi gelin sayılmaktadır. 'Xınalı' kelimesi gelin kelimesiyle eşittir (Gordelevskiy, 1914, 6) Kına gecesinde şarkılar ve oyunlar olurdu.

Maalesef tören esnasında geçirilen eski kadın dansları şimdi sadece hatıralardadır. Şarkısı ise çok ilginçtir.

*Gelin kınan sürülmüştür
Alları giyinmiş gelin
Başına kınan konulmuş
Gelin kınan sağlığın olsun
Ekmeğin ve tuzun tatlı olsun
Allar giyinmiş gelin
Ekmekten tuzu ayırdılar (Mariupol i Evo Okrestnosti, 1892, 417)*

Urumlarda ve Osmanlılarda kına törenindeki gibi gelinin yüzünün örtülmesi töreni de aynıdır. (Gordelevskiy, , 1914, 8) Bu törende gelinin vaftiz annesinin evinde gelin hamam ettirilir. Balkan halklarında, özellikle Bulgarlarda ve Türkiye’de yaşayan bazı topluluklarda aynı törene rastlamaktayız. (Gordelevskiy, , 1914, 22) Yol boyunca genellikle hüznü şarkılar söylenir.

*Gelin arkadaşlarıyla gidiyor
Onun ayak izi kalıyor
Allar giymiş gelinin
Aklında sadece birisi var.*

Gelini ağlamaya zorlayın (Mariupol i Evo Okrestnosti, 1892, 419)

Eve dönüşte ise ağıtlar söylenir. Bu lirik ağıtlar genellikle gelinin, akraba ve arkadaşlarının düşüncelerini yansıtır. Başlangıçta bu ağıtlar törenle ilgiliydi. Gelin ailesinin evinden çıkarken istemeyerek ayrıldığı için ağlar. (MPEİ, 1993, 26)

Nişandan sonra düğünü yapmamak neredeyse imkansızdı. Çünkü bu, aileler için hakaret sayılırdı.

*Annesinden babasından ayrıldığı
Bu günlerde ağlaması gerekir
Allı gelin
Al evden indirdiler
Al ata bindirdiler
Güveyiye getirdiler
Allı gelin (Mariupol i Evo Okrestnosti, 1892, 418)*

Urumlar arasında gelenek o kadar kuvvetlidir ki, gençler anlamını bilmeseler de, atalardan miras kalan bu şarkıların ritmini ve melodisini hatırlayıp memnuniyetle icra ediyorlar.

Eskiden cumartesi akşamı, düğünde damadın arkadaşları geline ‘şafar’ horoz getirirlerdi. Gelin, kendine bahşiş olarak getirilen bu horoz bahşiş ile birlikte gelenlere iade ederdi. (MPEİ, 1992, 31)

Ukrain düğün şarkılarında altın kanatlı mitolojik bir kuştan bahsedilmektedir. Düğünde o kuşu damadın geline getirmesi gerekmektedir. (Vovk, 1995, 197) Yahya Kemal’in Mehlika Sultan adlı şiirinde de buna benzer bir hadise geçmektedir. Herhalde bu adet putperestlik zamanından kalmıştır.

Günümüzde bu törenle ilgili şarkı vardır ancak ne ile bağlı olduğunu artık kimse hatırlamıyor.

*Gözü dışarda olan
Tavuklara koca
Civcivlere baba
Altın göğüslü, ibikli
Çil horoz*

Yunanistan (Venger, 1868, 47) ve Türkiye’de (Serebryakova, 1978, 39) bu horozlu geleneğe rastlamak mümkündür.

Urum düğünlerinde şarkı söyleme geleneği gittikçe azalmaktadır. Son yaptığımız Eski Kırım düğün kayıtlarında da bu durum açıkça ortadadır. Bu da düğün süresinin kısaltılması ile ilgilidir. (Bogaditsa, 2002, 157)

Düğün türküleri repertuarından önce eski törenlerde söylenen şarkılar çıkmıştır. Eskiden düğün şarkıları birkaç kere söyleniyorsa, şimdi kısaltılarak belki de bir kere söylene biliniyorlar. (Bogaditsa, 2002, 157) Daha 1930'larda M. P. Gayday seyahat defterlerinde düğün geleneklerinin azaldığına dikkat çekip, yaşlı Rumey kadınlardan birkaç tane şarkı kaydetmişti. Bunlar 'pındıku mana', 'tu pinu mana'vs.dir. (Gayday, 1930, 66) Urum türkülerinden ise geçmiş yıllara ait bir kayda rastlamadık.

Evlenecek olanların vaftiz anne ve babaları düğünde de önemli rol oynarlar. Düğün günü eve gelen vaftiz baba müzik eşliğinde Urumca şarkılarla karşılanırdı.

Vaftiz babanın bir gülü var

Pembe bülbülü var

Ben seni sevdim sen kimin yarisin

Pembe yanaklı bülbül avazlı

Gel aşığı ağlatma (Mariupol i Evo Akresnosti, 419)

Bu şarkı Türk şiir üslubuna uygundur. (Gordelevskiy, 1911, 83) Giriş kalıp ifadelidir. Benzer davranış damadın giydirilmesi esnasında da mümkündür.

Giyin benim canım

İpek kıyafetleri

Öyle olur canım şöyle olur

Zaman gelince böyle olur (MPEİ, 1999)

Ruşça'dan tercüme edilen bu şarkılar Urum köylerinde söylenirdi. Rumey köylerinde damadı giydirirken 'gambriyatka' söylenirdi. Günümüz Rumey köylerinde damat gelini almak için kız evine gidiyor. (MPEİ, 1989, 26) Eskiden damat ve gelin kiliseye ayrı ayrı giderlerdi. Gelini, vaftiz annesi götürürdü. Bu tören zurna ve def eşliğinde yapılırdı. Şarkının muhtevası, gelinin kendilerine teslim edilmesiydi. (MPEİ, 1989, 29) Anne ve babasının rızasından sonra gelin 'nifiyatka' (Aşla, 1988) şarkısı eşliğinde öküz arabasına bindirilirdi. Burada sadece gelin değil, bütün insanlar kederlerini göstermek zorundadırlar.

Urum düğünlerinde bu törende doğu geleneklerine göre gelin saklanırdı. (Rossiya, 1910, 124) 'Damat gelini kollarına alıp, arabaya oturturdu. Bundan sonra çalgıcılar, damat ve gelin ile birlikte konuklar, hep birlikte kiliseye giderlerdi. Kafilenin en başında yalın kılıç bir kişi giderdi. (Mariupolskih Grekov, 1874, 46) Bu tamamen sembolik bir hareket olup, gelinin ve damadın kaçırılmamasıyla ilgiliydi. Bu tür adetler, Kırım Tatar, Kırım Karay ve Anadolu sahasında da mevcuttur. Kafilenin önünde bayrak ve silahla gitme adeti Bulgarlar (Rossiya, 1910, 202) ve Türkler (Serebryakova, 1978, 24) arasında yaygındır. Kiliseden sonra bütün bu kabile damadın evine giderdi. Burada damadın annesi onları 'Uzun ve mutlu yaşayın. Düşmanın gözünü kör olsun, yüzü çarpılsın' diye karşılar. (MPEİ, 1989, 32) Bu Rumey köylerinde yapılmaktaydı. Urum köylerinde ise damadın annesi 'uzun ömür, tatlı ekme' diyerek gençlerin başına buğday serpip, başlarını üzerinde aşağıya doğru bir çanak – tabak atılırdı. Bu adet Anadolu'da da oldukça yaygındır. Çanak veya tabağın kırılmasına da oldukça itina edilirdi. Kırılmayan olursa şansızlık sayılırdı.

Kiliseden geldikten sonra gençlere şarap ikram edilirdi. Urum köylerinde gençler büyük gümüş kupadan şarap içerlerdi. (Rossiya, 1910, 214) Bundan sonra düğün ziyafeti başlardı. Rumey köylerinde 'trabizitka' Urum köylerinde 'kaytarma' oynamaya başlayınca bütün misafirler oyuna kalkardı. (MPEİ, 1993, 34)

Urum köylerinde ziyafet 'axay avası' (Ağa Havası) ile başlardı. Bu oyunu sadece yaşlı erkekler oynardı. Çok yaygın erkek oyunlarından birisi 'ağır ava' idi. Sonra gelen misafirler getirdikleri hediyeleri verir, eğlence sabaha kadar devam ederdi. Bütün düğün, ertesi gün tatlı rakı verildikten sonra biterdi. (Mariupol i Evo Okrestnosti, 1892, 420) Bazı köylerde, bütün akrabalar özel olarak hazırlanmış 'bohça'yı paylaşıp yerlerdi. (MPEİ, 1993, 34) Günümüzde, köylerde de düğün törenleri sadeleşmiştir. Çoğu folklor elementi kaybolda da gelenek olarak hala devam ettirilmektedir. Komşu Rus ve Ukrain köylerinde olduğu gibi kılık değiştirmiş kadın ve erkeklerin düğüne gelmesi de bu adetlerden birisidir. Bir diğeri de gençlerin anne ve babasının yıkanmasıdır. (Borisenko, 1896, 78)

Günümüzde gösteri maksatlı düğünlerde modern çizgiler dahil edilmektedir. Bunun dışında bir de sonradan eklenen Yunanistan mahreçli kültür birikimlerinin ön plana çıkarıldığı da gözden kaçmamaktadır.

İnsan hayatının önemli noktalarından birisi de ölüm törenidir.

Ölüleri anma töreni, onlara saygı ve korkuyu anlatır. İngiliz etnografi E . Teylor, ‘Azakönü Halklarında olduğu gibi, çoğu halkın takvimlerinde onların milli, dini, kültür seviyesi farklı olsa da, takvimlerinde ölümler için yapılan bazı tören ve uygulamaların olduğunu görmek mümkündür’ demektedir. (Teylor, 1939, 389)

Urumlarda ölüm törenleri kendisine hastır. Rumeyle nazaran Urumlar, ölenin yanında ağıt söylerler. Sary Kırım’da Ruslar, yaşlı bir adamdan kendilerine ağıt söylemesini rica etmişler, söylenen ağıtın etkisiyle Urumca’yı bilmeyen misafirler bile ağlamıştır. (MPEİ, 1998)

Tabutun evden ve kiliseden çıkması esnasında, ölenin akrabaları, Rumeylede kadınlar, Urumlarda kadınlar ve erkekler ağıt söylerlerdi. Her köyde belli bir ücretle ağıt söyleyen kadınlar vardı. (Mariupol i Evo Okrestnosti , 1892, 442) Urumlara ait ağıtlarda acı ve heyecan, ölenin karakteri, aile içindeki rolü, toplumdaki rolü, hayatından anılar, daha önce ölenlere gönderilen selamlar, acınma, geride kalanları teskin ve baş sağlığı yapılırdı. (MPEİ, 1993, 36)

Rumey ağıtlarında ise karşılaştırmalar yapılır. Belli kalıplar kullanılır, dilin ifade şekli, sorular ve haykırımlarla duygulu olarak, ölene, akraba ve yakınlarına karşı ağıt söylenir. Üç gün boyunca ‘nama’ töreni yapılır. Bu törende kırmızı şarabın içine batırılmış ekmeği yerler. (MPEİ, 1994, 35 – 38) Cenazede ‘kalve’ adında buğday kaynatırlardı. (Mironuk, 2002, 155) Bu adet Ukrainerin Hıristiyanlık öncesi adetleri arasında da vardır. ‘Kalve’ buğday ve arpayı kaynatıp, üzerine bal dökülerek yapılır. (Harion, 1992, 259)

‘Kalve’yi Bulgar Dobruc, (1974, 292) ve Gagavuzlar (Kurogla, 1983, 33) da yaparlar. Çoğu folklorik malzemede ‘kalve’ ölüm sembolü olarak kullanılır. Genellikle bir kahramana, Onun sevgilisinin öldüğünü anlatmak için ona bir tepside ‘Arzu ile Kamber’, ‘Tahir ile Zöhre’ hikayelerindeki gibi ‘kalve’ getirirler.

Urum köylerinde ölünün temiz olmadığı inancı vardır. ‘nama’(Cenaze dönüşü verilen yemek) töreninde ‘cana degen’ (Baş sağlığı: Ekmek ve şarap onun canına değsin) söylenir. Balkan Yarımadasında yaşayan halklarda da bu tür bir gelenek vardır. Bu adeti Eski Türk inacıyla da bağdaştırabiliriz. Ölünün kendisini ve soykalarını Romanya, Bulgar, Gagavuz halkları şarap ile kutsarlardı. Bunu da ihtiyacı olan birisine verirlerdi. Mezarlık dönüşü, ölenin evinde ellerini yıkamak çoğu halklarda olduğu gibi özellikle Türklerde çok yaygındı. Urumlardaki bu, ölenin temiz olmadığı görüşü, Türk dini inançlarının etkisiyledir. Aynı inanç, Kırım Tatar Türklerinde de mevcuttur.

Urumlar değişik sebep ve olaylara göre şarkılar icra ederlerdi. Özellikle bu türkülerde günlük hayata ait olaylar tahkiye esasına göre anlatılır. Eski Kırım’da, bir erkek, evleneceği kız ile birlikte iken (nişanlı görme esnasında) tabancasını temizlerken kaza sonucu kızı vurur. Bunun üzerine bir ağıt yakılır. Aramalara rağmen bulamadığımız ancak hatıralarda kalan ve elimizde sadece Rusça’sı olan bu ağıtta erkeğe sitem yoktur. Anne ve babasından oğlanı cezalandırmaması istenmektedir.

Henüz düğünleri olmamış gelin veya damattan birisi ölünce, büyük düğün ‘kalacı’ yapılırdı. Cenaze töreninde, kaval çalınırdı. Halk arasında gencin, mürüvvetini görmeden öldüğü için bu tören onun düğünü olarak sayılırdı.

Bütün bunlardan sonra diyebileceğimiz, Urum ve Rumeyle’in aynı dine ve mezhebe ait Türk dilli halklar olmasına ve benzer aile yapısına sahip olmasına rağmen adlandırmalarda farklı kelimeler kullandıkları, uygulamada farklı kalıpları kullandıkları ve bunlarında birbirlerinden farklı iki toplum olmasından kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır.

Urum aile yapısı, geçiş dönemleri ve kurumlarının Anadolu ve diğer Türk halklarıyla benzerlik gösterdiği, çoğu yerde birebir örtüştüğü görülmektedir.

KAYNAKÇA

- A. Aşla, *Pesni Grekov Priazovya*, Donetsk 1988.
АІЕМРОВЕ, 1970, 1971.
- E. A. Pokrovskiy, *Fiziçeskoye Vospitaniye Detey u Razniz Naradov, Preimuşestvenno Rossii*, IV-V, Moskova 1884.
- H. Vovk, *Studii z Ukrainskoi Etnografii ta Antropologii*, Kiev 1995.
- L. İ. Mironuk, *Pogrebalniy Obryad Grekov Priazovya Konets XX. Veka, MİP, Mariupol*, 2002.
- L. Kiryakov, *Petriçad Tisiça Jemçujin, Donetsk*, 1993.
- M. N. Serebryakova, *Semya i Semeynaya Obryadnost v Turetskoy Derevne, Leningrad* 1978.
Mitropolit Ilarion, *Do Hristiyanski Viruvannaya Ukrainского Narodu*, Kiev 1992.
Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı, I, Ankara* 1989
MPEİ, 1989, 1990, 1991., 1992., 1993., 1994, 1998, 1999. (Mariupol Pedagoji ve Mühendislik Fakültesi Arşiv kayıtları.)
- N. F. Sumtsov, *K vaprosu O Biliyaniyi Greceskogo i Rimskogo Rituala na Maloruskuyu Svadbu, Kiev.*, 1986.
- N. F. Sumtsov, *O Svadebnih Obryadah, Harkov* 1881.
- N. P. Lobaçeva *Çto Takoye Svadebniy Obryad, EO, IV.*, 1995.
- O. B. Morujenko, *Analiz Traditsionnoy Svadebnoy Obryadnostiv Gretsii i U Priazovskih Grekov, MVNKPVS, I, Donetsk* 1997.
- Petronka Ksenofontova *Semeyniye Obradı v s Sartana, Kulturno-Vitoviye Protsessi na Yugo Ukraini, Moskova, 1979.*
- Rossiya, *Ponoye Geografiçeskoye Opisaniye Naşevo Oteçestva, XIV.*, Sanpetersburg 1910.
Ruskiy Pravoslavniy Obryad *Kreşeniya, Moskova, 1996.*
- S. Kurogla, *Semeynaya Obryadnost Gagauzov v XIX naçala XX. veka, Kişinev*, 1983.
- T. K. Bogaditsa, *Sovremenniy Svadebniy Obryad Grekov Priazovya, MİP, Mariupol* 2002,
Ukrainska Minuvşina, *İlustrovaniy Etnografiçniy Dovidnik, Kiev, 1994.*
- V. A. Gordelevskiy *İz Nabludeniy Nad Turetskoy Pesniyu, EO, III, 1908.*
- V. A. Gordelevskiy, *Osmanskaya Svadba., III-IV, 1914.*
- V. A. Gordelevskiy *Rajdaniye Rebenka i Evo Vospitaniye, EO, III-IV, Moskova, 1911.*
- V. K. Borisenko, *Vesilni Zviçayi Ta Obryadi Grekiv Priazovya, Pid Adnim Nebom Folklor Etnosiv Ukraini, Kiev, 1996.*
- V. V. Muhina, *Radilno-Krestilnaya obradnost i Priazovskih Grekov, UPS., Kiev.*, 1995.
- V. Venger, *Elada Kartini Drevney Gretsii Yey Religiya, Moguşestvo i Prosveşeniye Moskova-Sanpatersburg* 1868.
- Yu. V. İvanova, *Asobennosti Formirovaniya Hazaistvennogo Kompleksa Mnoga Natsionalnogo Rayona Priazovya, Kulturno-Bitoviye Protsessina na Yugo Ukraini, Moskova* 1979.